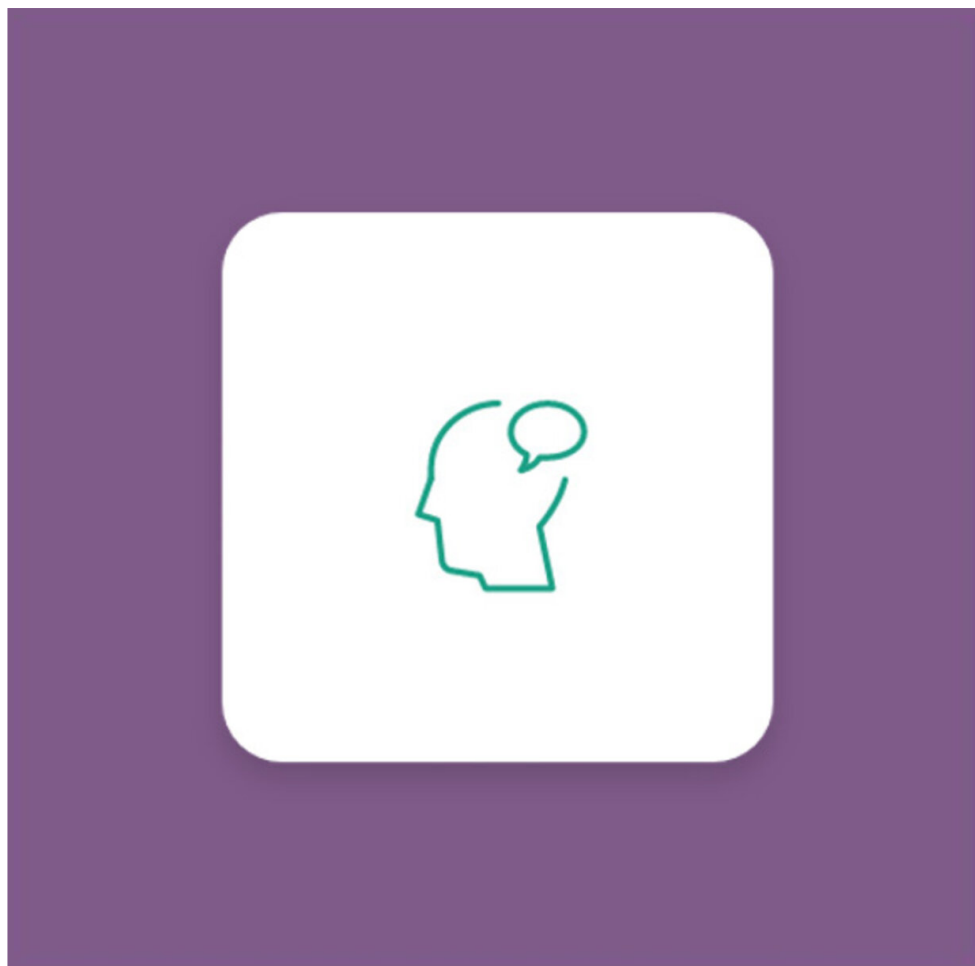

Pixi om Ordforrådstilegnelse

Inspiration til arbejdet med ordforråd i
fremmedsprogsundervisningen

November 2023
NCF

Pixi om Ordforrådstilegnelse

– Inspiration til arbejdet med ordforråd i fremmedsprogsundervisningen

1. udgave 2024

Copyright © 2023 Forfatterne & NCFF

Forfatter: NCFF

Grafisk opsætning: Spintype.com

Indholdsfortegnelse

Forord	4
Hvad er et godt ordforråd?	5
Hvorfor er det vigtigt at arbejde med elevernes ordforråd?	8
Refleksion	10
Hvordan gør man i praksis?	11
Mere viden om ordforrådstilegnelse og inspiration til praksis	14

Forord

NCFF's pixier omhandler emner, som er centrale i fremmedsprogsundervisningen i det danske uddannelsessystem. Emnerne er (indtil videre) flersprogethed, funktionel grammatik, interkulturel kommunikativ kompetence, mundtlighed og ordforrådstilegnelse.

Pixierne tager afsæt i et funktionelt sprogsyn og et kommunikativt tilegnelsessyn, som også er det sprog- og tilegnelsessyn, som fremmedsprogsfagene undervises ud fra ifølge grundskolens faghæfter og læreplanerne for de gymnasiale uddannelser. Et funktionelt sprogsyn og et kommunikativt tilegnelsessyn indebærer, at man ser sproget som et redskab til at handle med, at gøre ting med, at opnå det, man gerne vil; det er sprogets funktion. Og den eneste vej til at opnå denne kompetence er at bruge sproget. Sprog er dermed både mål og middel.

Pixierne er struktureret efter 'hvad', 'hvorfor' og 'hvordan' og indledes med en kort gennemgang af de vigtigste teoretiske principper inden for emnet. Der er her tale om en kortfattet introduktion, der i sagens natur ikke er udtømmende, men er forankret i og med henvisninger til den nyeste teori inden for området. Derefter gives der praktisk, konkret inspiration til, hvordan man som lærergruppe kan arbejde videre med emnerne i fremmedsprogsfagene. Forslagene er ment som netop inspiration, og derfor er der ikke udviklet aktiviteter til alle klassetrin. Pixierne indeholder også små refleksionsaktiviteter, som fx kan bruges som udgangspunkt for diskussioner i faggrupper og læringsfællesskaber. Til slut i hver pixi kan man finde henvisninger og links til de bøger, artikler og projekter, der er anvendt i pixien, samt til, hvor man kan finde mere viden om det pågældende emne og inspiration til at arbejde videre med det.

Hvad er et godt ordforråd?

Ordforrådsarbejde i fremmedsprogsundervisningen er helt centralt i arbejdet med at udvikle elevernes kommunikative kompetence. Der er en tydelig sammenhæng mellem størrelsen og kvaliteten af elevernes ordforråd og deres receptive og produktive færdigheder ift. læsning, lytning, skrivning og mundtlig kommunikation på fremmedsproget.

Det almindelige, generelle ordforråd udgør en stor del af et hvilket som helst sprog. Vi ved fra undersøgelser, at helt op mod 90-92 procent af ordene i alle mundtlige og skriftlige tekster udgøres af de 5.000 mest hyppige ord. Det er også sådan, viser undersøgelser, at eleverne helst skal kende de 5.000 mest hyppige ord for at være i stand til at bruge læse-, lytte- og gættestrategier på fremmedsproget. Ellers skal eleverne bruge for meget energi på at gætte sig til betydningen af ord, de ikke kender. Et godt basisordforråd etableres altså ved, at der i fremmedsprogsundervisningen i særlig grad er fokus på de højfrekvente ord.

Man taler ofte om dækningsgrad, når man taler om ordforråd, og især, når man taler om de højfrekvente ord. Nyere forskning estimerer, at et mundtligt ordforråd på 5.000 ord giver en dækningsgrad på ca. 96 procent, når det gælder daglig samtale. En god og sikker afkodning af en tekst kræver derimod kendskab til de 8.000-9.000 mest hyppige ord i sproget, hvilket giver en dækningsgrad på 95-98 procent. I boksen nedenfor uddybes dækningsgrad. Boksen om dækningsgrad er udarbejdet af Elsebeth Bechmann i forbindelse med NCFE-inspirationsseminar om ordforråd.

Hvad betyder 'dækningsgrad'?

- En lav dækningsgrad: eleven kender ikke særlig mange ord i fx en tekst
- En høj dækningsgrad: eleven kender mange ord i fx en tekst.

Et eksempel på, hvordan en tekst med en dækningsgrad på 44 procent ser ud for eleven:

Når vi er _____, _____ jeg, at dit _____ på de _____, _____
_____, vil være _____; med _____ til _____ mellem _____
og _____.

Et eksempel på, hvordan en tekst med en dækningsgrad på 97

Når vi er færdige i dag, håber jeg, at dit syn på de udfordringer, som dine sprogelever møder, vil være ændret for altid; især med hensyn til det _____ forhold mellem læsekompetence og ordforråd.

I arbejdet med ordforrådstilegnelse er det vigtigt både at have fokus på, at eleverne lærer ordets grundform, som er den form, man fx møder som opslagsord i en ordbog, de bøjninger, som ordet kan bøjes i, og forskellige afledninger af ordet. Tager man verbet 'spise', skal eleverne også lære 'spiste', 'spiser', 'spist' m.fl. Og relateret til 'spise' er fx 'spisebord', 'spisning'.

Eleverne skal også have en solid viden om ordet på forskellige områder: Eleverne skal både kunne afkode ordet i lytte- og læseaktiviteter samt kunne bruge ordet i mundtlige eller skriftlige aktiviteter. Denne dybdeviden om et ord indbefatter at have viden om ordets form (stavemåde og udtale), ordets indhold (begrebslige betydning og betydningsassociationer) og ordets brug (fx grammatiske mønstre, og hvordan ordet indgår i særlige ordforbindelser).

Ordforrådsforskeren Paul Nation tydeliggør nedenfor med en række spørgsmål til ordets form, betydning og brug, hvad der skal til, for at man har dybdeviden om et ord receptivt såvel som produktivt.

Form	<i>Mundtligt</i>	Hvordan lyder det? Hvordan udtales det?
	<i>Skriftligt</i>	Hvordan ser ordet ud? Hvordan skrives og staves ordet?
	<i>Orddele</i>	Hvilke dele af ordet er genkendelige? Hvilke dele af ordet er nødvendige for ordets betydning?
Betydning	<i>Form og betydning</i>	Hvilken betydning har denne form af ordet? Hvilken form af ordet kan bruges til at udtrykke denne betydning?
	<i>Begreber og referenter</i>	Hvad er inkluderet i begrebet? Hvilke ting refererer begrebet til?
	<i>Associationer</i>	Hvilke andre ord får ordet os til at tænke på? Hvilke andre ord kan vi bruge i stedet for?
Brug	<i>Grammatiske funktioner</i>	I hvilke mønstre optræder ordet? I hvilke mønstre kan vi bruge ordet?
	<i>Kollokationer</i>	Hvilke ord optræder ordet sammen med? Hvilke ord kan vi bruge sammen med ordet?
	<i>Registre, frekvens mv.</i>	Hvor, hvornår og hvor ofte kan vi forvente at møde ordet? Hvor, hvornår og hvor ofte kan vi bruge ordet?

Oversat og bearbejdet fra s. 48 i Paul Nations bog *Learning Vocabulary in Another Language* fra 2010.

I arbejdet med elevernes ordforråd er det desuden vigtigt at have fokus på, at ordforråd ikke kun er enkeltord, men især indbefatter chunks. Ordet 'chunks' dækker over en række forskellige flerordsforbindelser såsom gambitter, idiomer, kollokationer og fraser. Faktisk består op mod 70 procent af ordforrådet af sådanne fasttømrede sproglige ordsammenstillinger, og tilegnelsen og brugen af chunks bidrager til en mere flydende og målsprogsnær sprogbrug. Forskningen viser nemlig, at vi i høj grad tilegner os og lagrer chunks som samlede enheder, som man hurtigt kan trække frem.

Hvorfor er det vigtigt at arbejde med elevernes ordforråd?

Både i grundskolens Fælles Mål og i de gymnasiale læreplaner for sprogfagene er arbejdet med at styrke elevernes ordforråd et kerneområde. Der er dog alligevel noget, der tyder på, at eleverne ikke kan helt så mange ord på fremmedsproget som nødvendigt for den bedste forståelse.

Undersøgelser viser:

- At 23 procent af eleverne i 9. klasse har kendskab til de 2.000 mest hyppige ord på engelsk.
- At 41 procent af eleverne i 1.g. har kendskab til de 2.000 mest hyppige ord på engelsk.
- At 19 procent af eleverne i 1.g. har kendskab til de 500 mest hyppige ord på tysk. I 2.g. er det 24 procent.

Stæhr (2008) og Bechmann (2020)

For at hjælpe eleverne til at kunne afkode og bruge fremmedsproget skal der være et målrettet og kontinuerligt fokus på ordforrådsopgaver og -aktiviteter, som direkte og bevidst træner ordforrådet. Det er sådan, at man skal møde et ord mellem fem og 16 gange for, at det lagres i langtidshukommelsen. Derfor er det også vigtigt at vende tilbage til de ord, som eleverne skal lære, mange gange og lave både receptive og produktive øvelser, hvor ordet dukker op.

Nedenfor foreslås fire tilgange til arbejdet med ordforråd, der har til formål 1) at introducere nye ord, 2) at arbejde med elevernes dybdeviden, 3) at konsolidere ordet og 4) at automatisere elevernes brug af ordet.

1) Betydningsfokuseret input	Ordforråd introduceres gennem ekstensiv læsning og lytning. Fokus på introduktion af få nye ord – skab opmærksomhed om disse (ordene highlightes, gøres fede eller lign.)
2) Sprogfokuseret indlæring	Ordforråd oparbejdes og gentages gennem systematisk arbejde med tasks ¹ målrettet bestemte ord og vendinger. Flere nye ord kan inddrages, men det er nødvendigt at sikre dybdebearbejdning og gentagelse.
3) Betydningsfokuseret output	Arbejdet med ordforråd sker gennem interaktion med fokus på betydning. Eleverne skal bruge ordene i output-aktiviteter. Fokus på få nye ord, idet eleverne her skal konsolidere viden om allerede kendte ord.
4) <i>Fluency</i> -udvikling	Fokus på betydning. Genanvendelse og konsolidering af brugen af allerede kendte ord.

Oversat og bearbejdet fra s.2 i Paul Nations bog Learning Vocabulary in Another Language fra 2010.

Det er således en krævende proces at tilegne sig nye ord, idet eleverne helst skal møde ordene mange gange og arbejde i dybden med dem. Det forudsætter opgavetyper, der giver en grundig kognitiv bearbejdning af ordene, så de rent faktisk konsolideres og knyttes til andre ord og ordforbindelser i elevernes mentale leksikon. Den kognitive bearbejdning af ord(forråd) sker ikke kun i kraft af en implicit, indirekte tilgang til indlæring af ord, som typisk er en ubevidst og tilfældig proces, men kræver også en eksplicit, direkte tilgang til indlæringen, som er bevidst og struktureret. Desuden er det vigtigt at være opmærksom på, at ordforråd bedst tilegnes gennem en mere kontekstualiseret tilgang, hvor ordene indgår i naturlige sprogbrugssammenhænge, og hvor man også arbejder med, hvordan ord optræder i faste vendinger og med chunks.

Ord læres altså gennem dybdebearbejdning og kontekstualisering ved at rette elevernes opmærksomhed mod ordet i brug både i input- og outputøvelser. Samtidig er det værd at huske, at elever altid vil møde ord og vendinger, som de ikke kender, og derfor bør det fokuserede arbejde med ordforråd følges af et systematisk fokus på leksikalske gættestrategier og produktive kompensationsstrategier. Gættestrategier handler om at

1. Læs mere om tasks i *Pixi om Mundtlighed*: <https://viden.ncff.dk/ncff/pixi-om-mundtlighed> og i *Pixi om Funktionel grammatik*: <https://viden.ncff.dk/ncff/pixi-om-funktionel-grammatik>

klæde eleverne på til at vide, hvordan de kan agere, når de møder ord, de ikke kender: Ligner det ukendte ord noget, de kender fra andre sprog? Kan de afkode betydningen ud fra konteksten? Kan de gætte betydningen ud fra eventuelle visuelle *clues*, der supplerer teksten? osv. Produktive kompensationsstrategier handler om at lære eleverne at benytte sig af fx omskrivning og parafrasering, overbegreber, sprogskifte eller opdigtning af nye ord, når de mangler ord til at udtrykke sig.

Refleksion

- Hvilke af elementerne i Nations model anvender I typisk, når I arbejder med ordforråd i jeres undervisning?
- Hvordan bidrager de materialer, I arbejder med, til at styrke elevernes ordforråd?
- Hvordan kan I på jeres skole på tværs af niveauer og sprogfag arbejde med elevernes ordforråd?
- Hvordan kan I implementere jeres viden om ordforråd i undervisningen?

Hvordan gør man i praksis?

For at styrke elevernes ordforråd er det vigtigt:

- at rette elevernes opmærksomhed mod ordforrådet
- at have fokus på de højfrekvente ord, fordi det er dem, eleverne hyppigst vil møde og har mest brug for
- at have fokus på gættestrategier og kompensationsstrategier i mødet med de lavfrekvente ord
- at arbejde med særlige træk ved det enkelte ord
- at sørge for, at eleverne møder ordet gentagne gange
- at have fokus på dydebearbejdning
- at sørge for, at eleverne møder ordet i nye varierede sammenhænge.

Nedenfor er der skitseret en række øvelser, som baserer sig på ovenstående principper, og som man let kan tilpasse og anvende i fremmedsprogsundervisningen.

Brainstormning og associationsøvelser

Hvilke associationer får eleverne, når de tænker på emnet, og hvilke centrale ord forventer de at møde? Lav fx et mindmap på tavlen.

Sorterings- og matchingøvelser

Eleverne skal sortere ord i forskellige undergrupper (fx med afsæt i en brainstorming-øvelse). Eleverne skal samle orddele, matche ord, der hører sammen osv. (fx dele af kollokationer og verber med deres præpositioner) eller kombinere personer + begivenheder.

Transformationsøvelser

Eleverne ændrer ord fra teksten fra én ordklasse til en anden. Her kan man fx rette elevernes opmærksomhed på suffikser eller typiske afledningsmønstre: *schön – Schönheit* - eller klassiske præfikser: *understand – misunderstand*, eller man kan inkludere et bredere morfologiske blik på hele ordgrupper: *Freund – Freundin, Freundsschaft, befreundet, freundlich* etc.

Udskilningsøvelser

Lav øvelser, hvor eleverne skal identificere 'the odd one out'.

Graderings- og rangordningsøvelser

Eleverne skal blive enige om at rangordne ord fra teksten, fx egenskaber ved personer eller lign.

Indsætnings- og udskiftningsøvelser

Fjern alle adjektiver eller anden ordklasse fra en tekst, I arbejder med, og bed eleverne sætte dem ind igen, så teksten bliver meningsfuld. De kan også blive bedt om at udskifte positive ord med negative (*sad – happy*) eller udskifte ord i teksten med synonymer (*unhappy – distressed*). Endelig kan man også lade dem arbejde med over- og underbegreber (*transportation: motorcycle, bus, subway...*).

Husk, at eleverne skal se og produktivt anvende ordene mange gange og i forskellige kontekster for at sikre lagring af ordene i langtidshukommelsen. Det er altså ikke nok at lave én af ovenstående øvelser.

Chunks

Man kan også hjælpe elevernes ordforråd på vej ved at arbejde med chunks. Det kan være faste udtryk (*Wie geht's? Nicht wahr?, Keine Ahnung*), som de fx møder i tekster eller har brug for i kommunikative sammenhænge. Eller det kan være ord, der typisk optræder sammen (*take a nap, make breakfast, slow dance*). Nogle ord optræder meget hyppigt sammen i faste kollokationer – fx optræder en række helt almindelige verber i en række helt faste udtryk: *pay a fine, pay attention, pay interest, pay cash, pay your respects*). Lad eleverne arbejde med at lære disse udtryk som sammenhængende sproglige enheder, når de møder eller har brug for dem.

Transferstrategier

Når man arbejder med ordforråd, er det også en rigtig god idé at trække på elevernes forhåndsviden, altså, den viden om sprog, de allerede har i deres (flersproglige) mentale leksikon. Man kan arbejde med følgende:

- Transparente ord, som eleverne genkender fra dansk eller andre sprog: *democracy* – *democracia* - *demokrati* – *Demokratie* - *démocratie*. Inddrag gerne alle de sprog, I har adgang til i klasserummet.²
- Afledninger: Elever kan også opleve transparens i måden, vi afleder ordklasser på forskellige sprog. Brug igen alle sprog, eleverne har til rådighed: *Verachten* – *foragte*, *Freiheit* – *frihed*, *apartment* – *apartamento*.
- Kognater: ord med fælles rod i beslægtede sprog: *father*, *Vater*, *padre*, *pater*, *père*.
- Homofoner: Ord, der lyder ens: *Eis*, *ice*.

2. Læs om flersprogethed i *Pixi om Flersprogethed*: <https://viden.ncff.dk/ncff/pixi-om-flersprogethed>

Mere viden om ordforrådstilegnelse og inspiration til praksis

Bøger, artikler m.m.

Andersen, H., Fernandez, S., Fristrup, D. & Henriksen, B. (2014). *Fremmedsprog i gymnasiet. Teori, praksis og udsyn*. Samfundslitteratur.

Andersen, H. L., Fernandez, S. S., Henriksen, B. & Fristrup, D. (2015). *Fagdidaktik i sprogfag*. Frydenlund.

Bechmann, E.B. (2020). Ordforråd i tyskfaget. *Sprogforum. Tidsskrift for sprog- og kulturpædagogik*, 26, 71, 76-83.

Henriksen, B., Fernandez, S. S., Andersen, H. L. & Fristrup, D. (2020): *Hvorfor gør jeg det, jeg gør? Refleksionshåndbog for sproglærere*. Samfundslitteratur.

Gregersen, A. S. (red.) (2019). *Sprogfag i forandring – pædagogik og praksis*. 3. udgave. Samfundslitteratur.

Nation, I. S. P. (2010). *Learning vocabulary in another language*. Second Edition. Cambridge University Press.

Stæhr, L. S. (2008). Vocabulary size and the skills of reading, listening and writing. *Language Learning Journal*, 36, 2, 139-152.

På EMU.dk findes der en række artikler og inspirationsmaterialer om ordforråd under de enkelte fremmedsprogsfag.

Viden om fremmedsprog – NCFE's vidensbank

Få inspiration til at undervise i ordforråd fra udviklingsprojekter i NCFE's vidensbank:

<https://viden.ncff.dk/Kategori/Inspirationsmaterialer>

Se også Elsebeth Beckmanns gode råd om ordforrådsundervisning:

<https://ncff.dk/til-din-undervisning/mere-ordforraad-i-fremmedsprogsundervisningen>

Materialepakker

NCFF's materialepakke om ordforråd til sprogfagene engelsk, fransk, spansk og tysk indeholder en introduktionsvideo til ordforråd (på målsproget), refleksionsspørgsmål, henvisninger til anvendt og relevant litteratur og eksempler på tasks og aktiviteter til brug i fremmedsprogsundervisningen. <https://ncff.dk/til-din-undervisning/materialepakker>